

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Θεωρήσεις και Πρακτικές της Έμμεσης Μετάφρασης

Ονοματεπώνυμο: Θεοδοσία-Αφροδίτη Αντωνοπούλου

Αριθμός Μητρώου: Ξ2016078

Επιβλέπων καθηγητής: Πασχάλης Νικολάου

Επόπτης καθηγητής: Γιώργος Κεντρωτής

Κέρκυρα, 2020

Θεωρήσεις και Πρακτικές της Έμμεσης Μετάφρασης

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
Εισαγωγή.....	6
Ορίζοντας και Κατανοώντας την Έμμεση Μετάφραση	7
Το ζήτημα της ορολογίας.....	7
Ορίζοντας την Έμμεση Μετάφραση.....	9
Έμμεση Μετάφραση: αναγκαίο κακό;.....	13
Θέσεις απέναντι στην Έμμεση Μετάφραση	13
Η ανάγκη για Έμμεση Μετάφραση	16
Έμμεση Μετάφραση: προβλήματα και τρόποι αντιμετώπισης.....	18
Η Περίπτωση της Έμμεσης Μετάφρασης στην Ελλάδα	23
Συμπεράσματα	26
Βιβλιογραφία	28

Πρόλογος

Η μετάφραση, ως πρακτική, αλλά και ως πεδίο προς μελέτη, είναι πολυδιάστατη: μεταφράζονται διαφορετικά είδη κειμένων, με διαφορετικό πολιτισμό στόχο, πολλές φορές με στόχο τελείως διαφορετικό από αυτό του πρωτοτύπου. Εξαιτίας όλων αυτών, η μετάφραση περιλαμβάνει φαινόμενα, τα οποία μπορεί να είναι είτε σχετικά με την πρακτική είτε με την θεωρία της μετάφρασης. Ιδιαίτερα, παρατηρούμε, χάρη στην ανάπτυξη των μεταφραστικών σπουδών, την εμφάνιση νέων φαινομένων που χρήζουν μελέτης, ενώ άλλα φαινόμενα, που ήδη έχουν μια ιστορία στην μεταφραστική σκηνή, ξεκινούν να συναντώνται όλο και πιο συχνά.

Όσο αναπτύσσεται λοιπόν, το μεταφραστικό πεδίο, γίνεται όλο και πιο έντονη η ανάγκη για την μελέτη των φαινομένων αυτών. Η μελέτη αυτή μπορεί να βοηθήσει έναν μεταφραστή στο έργο του με ποικίλους τρόπους και σε διαφορετικούς τομείς. Η κατανόηση του εκάστοτε φαινομένου, η παρουσίαση των δυσκολιών που μπορεί να ενέχει, αλλά και των τρόπων αντιμετώπισής αυτών των δυσκολιών, εφόσον χρειάζεται, μπορούν να βοηθήσουν έναν μεταφραστή να φέρει εις πέρας το έργο του με μεγαλύτερη ευκολία.

Εισαγωγή

Στο *Is that a fish in your ear?* του David Bellos διαβάζουμε ότι θεωρητικά υπάρχουν περίπου 24.496.500 συνδυασμοί γλωσσών ανάμεσα στις οποίες θα μπορούσε να παραχθεί μεταφραστικό έργο. Κατά πόσο είναι εφικτό όμως αυτό σε πρακτικό επίπεδο, από την στιγμή που υπάρχουν περίπου επτά χιλιάδες γλώσσες γνωστές σε εμάς (Bellos, 2011); Πώς μπορούμε να σιγουρέψουμε ότι σε μια χώρα υπάρχει ένας τουλάχιστον μεταφραστής για κάθε γλώσσα, σε κάθε μια από τις κειμενικές θεματικές; Η αλήθεια είναι, ότι κάτι τέτοιο είναι σχεδόν ουτοπικό. Αν λοιπόν δεν μπορούμε να μεταφράσουμε άμεσα από όλες αυτές τις γλώσσες, τότε πώς φτάνουν στα χέρια μας έργα από τόσες πολλές και διαφορετικές γλώσσες;

Η μεταφραστική διαδικασία μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται ιδιαίτερα απλή, όσο περισσότερο όμως εμβαθύνει κάποιος, τόσο περισσότερα μαθαίνει σχετικά με την περιπλοκότητά της. Εκτός των μεταφραστικών προβλημάτων και των ποικίλων μεταφραστικών θεωριών, υπάρχουν ακόμα πτυχές της όπου η ανάγκη για περαιτέρω μελέτη τονίζεται από διάφορους θεωρητικούς και μελετητές. Ένα από αυτά είναι και το πεδίο της έμμεσης (indirect) μετάφρασης. Απαντώντας λοιπόν στο ερώτημα που τέθηκε παραπάνω: η μεγάλη ποικιλία στις γλώσσες πηγή οφείλεται στην *έμμεση* μετάφραση. Και εδώ προκύπτει ένα ερώτημα: τι είναι η *έμμεση* μετάφραση;

Η έμμεση μετάφραση, αν και πρόκειται για μια πτυχή της μεταφραστικής πρακτικής με αρκετά βαθιά ιστορία (Radó, 1975), έχει αρχίσει να μελετάται κυρίως τα τελευταία χρόνια, συνήθως σε σχέση με την άμεση (direct) μετάφραση (Marin-Lacarta, 2017), και ιδιαίτερα από τους θεωρητικούς Toury, Ringmar, Marin-Lacarta, Pięta, Washbourne, Maia, Assis-Rosa, Dollerup κ.ά. Η έννοια της *έμμεσης* μετάφρασης έχει λάβει διάφορες σημασίες, και ιδιαίτερα παρατηρούμε στην αγγλική βιβλιογραφία μια αστάθεια και γενικότερη ασυμφωνία όσον αφορά στην ορολογία για την συγκεκριμένη έννοια. Μεταξύ των όρων που έχουν χρησιμοποιηθεί ως τώρα, κάποιοι εκ των οποίων θεωρούνται λιγότερο και άλλοι περισσότερο κατάλληλοι, περιλαμβάνονται οι εξής: **indirect translation (ITr), retranslation, mediated translation, intermediary translation, relay translation, second-hand translation, double translation, chain translation, T2** (όρος που η Washbourne (2016) χρησιμοποιεί για όλους τους τύπους της ρελέ (relay) και έμμεσης (indirect) μετάφρασης).

Σε γενικές γραμμές, φαίνεται οι μελετητές να συμφωνούν με την χρήση του όρου *indirect translation*, εξαιρουμένου του Dollerup (2000) που προτείνει την χρήση του όρου *relay*, ενώ ο Toury (1995) κατά την δική του μελέτη κάνει χρήση πολλαπλής ορολογίας (Toury, 1995). Για

την μελέτη του φαινομένου στην παρούσα εργασία, συμφωνούμε με την πλειονότητα των μελετητών και έτσι ταυτίζουμε τον όρο *έμμεση μετάφραση* με τον αγγλικό όρο *indirect translation (ITr)*, ενώ όσον αφορά στον ορισμό δανειζόμαστε αυτόν που δίνουν οι Kittel και Frank (1991) όπως τον διαβάζουμε στην Marin-Lacarta (2017): όταν λοιπόν, αναφερόμαστε στην έμμεση μετάφραση εδώ πέρα, αναφερόμαστε σε «οποιαδήποτε μετάφραση βασίζεται σε μια πηγή (ή πηγές) που η ίδια αποτελεί μετάφραση σε μια γλώσσα διαφορετική από την γλώσσα του πρωτοτύπου ή τη γλώσσα στόχο»¹.

Στην παρούσα εργασία ο στόχος μας είναι η παρουσίαση του φαινομένου της έμμεσης μετάφρασης από θεωρητικής αλλά και πρακτικής άποψης. Θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της ορολογίας όσον αφορά στο φαινόμενο και θα δοθούν οι διάφοροι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί ανά διαστήματα. Επιπλέον, θα σχολιαστούν οι ποικίλες τάσεις και απόψεις απέναντι στην έμμεση μετάφραση προκειμένου να συμπεράνουμε κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί κάτι πέρα από «αναγκαίο κακό». Τέλος, θα σχολιαστούν τα αίτια που οδηγούν στην έμμεση μετάφραση, οι δυσκολίες αλλά και οι τρόποι με τους οποίους μπορούν αυτές να αντιμετωπιστούν. Για την αναφορά στην πρακτική του φαινομένου, παρατίθενται παραδείγματα έμμεσων μεταφρασμάτων και καταγράφεται ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν αυτά από τους μεταφραστές.

Ορίζοντας και Κατανοώντας την Έμμεση Μετάφραση

Το ζήτημα της ορολογίας

Το πιο σημαντικό παράδειγμα πρακτικής της έμμεσης μετάφρασης αποτελεί η μετάφραση της Βίβλου (Bellos, 2011). Το συγκεκριμένο παράδειγμα επιβεβαιώνει ότι η έμμεση μετάφραση δεν αποτελεί νέο φαινόμενο στις μεταφραστικές σπουδές, η μελέτη του όμως, η οποία ξεκίνησε σχετικά πρόσφατα, διαβάζουμε στην Pięta (2019), ότι γνώρισε άνθηση κυρίως τις τελευταίες δύο δεκαετίες, και είναι ακόμα ελλιπής.

Ένα από τα ζητήματα που έχουν προκύψει κατά τη μελέτη της έμμεσης μετάφρασης, το οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σχολιαστεί, αφορά στην ορολογία που χρησιμοποιούν οι διάφοροι μελετητές και τους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί ως τώρα. Μια έμμεση μετάφραση, όπως είναι λογικό, κρύβει δύο μεταφραστικά έργα (Marin-Lacarta, 2017), ο όρος

¹ “any translation based on a source (or sources) which itself is a translation into a language other than the language of the original, or the TL” Kittel και Frank (1991) μέσω Marin-Lacarta (2017).

λοιπόν, που θα επιλεγεί για την περιγραφή του συγκεκριμένου φαινομένου, θα είναι απαραίτητο να δηλώνει με κάποιον τρόπο την ύπαρξη των δύο αυτών μεταφραστικών έργων.

Το ζήτημα της ορολογίας γίνεται εμφανές κατά την έρευνα αλλά και την μελέτη της βιβλιογραφίας. Ιδιαίτερα στην αγγλική βιβλιογραφία, παρατηρούμε μια γενική ασυμφωνία ανάμεσα στους μελετητές αναφορικά με τον όρο που *πρέπει* να καθιερωθεί και να χρησιμοποιείται *αποκλειστικά* για το φαινόμενο αυτό. Αν και η χρήση πολλαπλής ορολογίας δεν είναι κάτι ασυνήθιστο γενικά, έχοντας ως δεδομένο ότι η πρακτική της έμμεσης μετάφρασης έχει μακρά ιστορία, ευρεία χρήση σε διάφορους τομείς της σημερινής κοινωνίας και ένα υποσχόμενο μέλλον¹ και συνεπώς αποτελεί φαινόμενο σύνθετο και συνεχώς αναπτυσσόμενο², είναι απαραίτητο οι μελετητές να συμφωνήσουν στην χρήση ενός όρου και ορισμού αυτού για το συγκεκριμένο φαινόμενο. Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία του ζητήματος της ορολογίας, παρακάτω παρατίθεται πίνακας με τους διάφορους όρους που έχουν χρησιμοποιηθεί για την *έμμεση* μετάφραση, όπως αναφέρθηκαν στην βιβλιογραφία προς μελέτη.

Όρος	Αναφορά
Indirect translation (ITr)	Špírk (2014)
Retranslation	Bellos (2012)
Mediated translation	Pym (2011)
Relay translation	Dollerup (2014)
Second-hand translation	Pięta (2014)
Chain translation	Ingo (1991) ³
Double translation	Edström (1991)
Secondary translation	Ringmar (2015)
T2	Washbourne (2013)
Intermediary translation	Frank (2004) ⁴
Intermediate translation	Toury (1988)
Mediating translation	Frank (2004) ³
Second-generation translation	Washbourne (2013)
Mixed translation	Pięta (2014)

² Assis Rosa, Pięta & Bueno Maia, 2017. Theoretical, methodological and terminological issues regarding indirect translation: An overview. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 113-132.

³ Ingo, 1991 μέσω Ringmar, 2007

⁴ Frank, 2004 μέσω Schultze, 2014

Pivot translation	Vermeulen (2012)
Compilative translation	Popović (1976)

Πίνακας 1: Όροι που καταγράφηκαν κατά την έρευνα και παραδείγματα αναφοράς

Στον πίνακα βλέπουμε μερικούς από τους όρους που έχουν χρησιμοποιηθεί για την αναφορά στην έμμεση μετάφραση. Τα στοιχεία αυτά συγκεντρώθηκαν από διάφορες βιβλιογραφικές πηγές, κυριότερα από το άρθρο των Assis Rosa, et al. *Theoretical, methodological and terminological issues regarding indirect translation: An overview* (2017), όπου διαβάζουμε πιο αναλυτικά τα σχετιζόμενα με την ορολογία της έμμεσης μετάφρασης προβλήματα, όχι μόνο αναφορικά με την ονομασία του φαινομένου, αλλά και με τα παράγωγά του (όπως για παράδειγμα ορολογία που αναφέρεται στο τελικό κείμενο που προκύπτει κ.ά.). Παρατηρώντας τον πίνακα, μπορούμε να καταλάβουμε ότι η πολλαπλή ορολογία δημιουργεί αρκετά σημαντικό πρόβλημα κατά την έρευνα και μελέτη του φαινομένου. Αρχικά, η διαδικασία συγκέντρωσης υλικού γίνεται πιο δύσκολη, καθώς ο κάθε μελετητής μπορεί να γράψει για το συγκεκριμένο φαινόμενο χρησιμοποιώντας διαφορετικό όρο, ενώ πολλοί από τους όρους αυτούς χρησιμοποιούνται και για άλλα φαινόμενα στον χώρο της μετάφρασης (π.χ. ο όρος *retranslation*, στην ελληνική: *αναμετάφραση*, χρησιμοποιείται για να δηλώσει την μετάφραση ενός έργου που ήδη έχει μεταφραστεί στη γλώσσα αυτή (Pym, 2011)). Επιπλέον η απουσία καθιερωμένης ορολογίας και εννοιολογικής συμφωνίας, σχετικά με την έμμεση μετάφραση, σχολιάζει η Marin-Lacarta (2017:135), ότι μπορεί να θεωρηθεί ως αντανάκλαση των ελάχιστων συστηματικών μελετών του φαινομένου μέχρι πρόσφατα.

Ορίζοντας την Έμμεση Μετάφραση

Έχοντας ως δεδομένο την απουσία καθιερωμένης ορολογίας, η επιλογή του όρου που θα χρησιμοποιηθεί για την αναφορά στο φαινόμενο, καταλαβαίνουμε ότι είναι απόφαση του κάθε μελετητή, ο οποίος όμως πολύ σπάνια δικαιολογεί την επιλογή του (Assis Rosa, et al., 2017). Αυτή η τάση δημιουργεί πρόβλημα κατά την έρευνα, καθώς δεν έχουμε την δυνατότητα να σχολιάσουμε τον κάθε έναν από τους όρους και να κρίνουμε κατά πόσο η χρήση του είναι ορθή ή όχι. Στην λύση του προβλήματος αυτού μπορούν να συμβάλλουν τα διάφορα ορολογικά γλωσσάρια που έχουν γραφτεί (π.χ. Pym, 2011 και Shuttleworth & Cowie, 2014), αλλά και αυτά είναι σχετικά ελλιπή. Οι όροι που έχουν καταγραφεί, ανεξαρτήτως της συχνότητας εμφάνισής τους σε μελέτες, είναι σημαντικό να σχολιαστούν, ο σχολιασμός τους

θα γίνει σε συνδυασμό με τον σχολιασμό των ορισμών που έχουν διατυπωθεί, προκειμένου να μπορέσουμε να αναδείξουμε τον όρο που θεωρείται ο πιο κατάλληλος για χρήση. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι θα γίνει αναφορά μόνο στους όρους που θεωρούμε πιο σημαντικούς και για τους οποίους έχουν καταγραφεί επαρκή στοιχεία κατά την έρευνα.

Ορισμός	Μελετητής
η indirect μετάφραση είναι εννοιολογικά μια μετάφραση που χρησιμοποιεί μια άλλη μετάφραση ως κείμενο πηγή ⁵	Hadley (2017)
η indirect μετάφραση είναι η μετάφραση μιας μετάφρασης ⁶	Gambier (1991)
η indirect μετάφραση είναι οποιαδήποτε μετάφραση βασίζεται σε μια πηγή (ή πηγές) που η ίδια αποτελεί μετάφραση σε μια γλώσσα διαφορετική από τη γλώσσα του πρωτοτύπου ή τη γλώσσα στόχο ⁷	Kittel & Frank (1991)
indirect μετάφραση: όρος που χρησιμοποιείται για περιπτώσεις όπου δύο μέρη πρέπει να επικοινωνήσουν μέσω μιας τρίτης ενδιάμεσης πραγματοποίησης που δεν έχει κοινό ⁸	Dollerup (2000)
relay (ρελέ) μετάφραση: μπορεί να οριστεί ως μεσολάβηση από την γλώσσα πηγή στη γλώσσα στόχο όπου το μεταφραστικό προϊόν έχει πραγματοποιηθεί σε μία γλώσσα διαφορετική από το πρωτότυπο, στην περίπτωση αυτή, το ενδιάμεσο μετάφρασμα έχει δικό του κοινό ⁹	Dollerup (2000)
όταν μια ΓΠ δεν μεταφράζεται άμεσα σε μια ΓΣ αλλά μεταφράζεται μέσω ενός μέσου μιας επιπρόσθετης γλώσσας, αυτό ονομάζεται indirect μετάφραση ¹⁰	Park, et al. (2015)

⁵ “an indirect translation is conceptualised as a translation that uses another translation as its source text” (Hadley, 2017)

⁶ “a translation of a translation” (Gambier, 1991 μέσω Pięta, 2019)

⁷ “ITr is any translation based on a source (or sources) which itself is a translation into a language other than the language of the original, or the TL” (Kittel & Frank, 1991 μέσω Marin-Lacarta, 2017)

⁸ **indirect** translation: “term reserved for situations in which two parties must communicate by means of a third intermediary realisation which has no legitimate audience” (Dollerup, 2000)

⁹ **relay**: “can be defined as a mediation from source to target language in which the translational product is realised in a language other than that of the original, its defining feature is that the intermediary translation has an audience of its own” (Dollerup, 2000)

¹⁰ “when an SL is not directly translated into a TL but translated through the medium of an additional language, this is called indirect translation” (Park, et al., 2015)

η indirect μετάφραση είναι η μετάφραση σε γλώσσα Γ βασιζόμενη σε μια μετάφραση σε γλώσσα Β ενός κειμένου πηγή σε γλώσσα Α ¹¹	Landers (2001)
retranslation είναι η μετάφραση ενός κειμένου το οποίο ήδη είναι μετάφραση ¹²	Bellos (2012)
indirect μετάφραση: [όταν] ένα κείμενο μεταφράζεται «μέσω μιας ενδιάμεσης μετάφρασης σε μια άλλη γλώσσα» ¹³	Shuttleworth & Cowie (2014)
η indirect μετάφραση ισοδυναμεί με την ιστορική διαδικασία της μετάφρασης μέσω μιας ενδιάμεσης έκδοσης ¹⁴	Pym (2011)
η indirect μετάφραση περιλαμβάνει την μετάφραση από γλώσσες διαφορετικές των απόλυτων ΓΠ ¹⁵	Toury (2012)

Πίνακας 2: Ορισμοί της έμμεσης μετάφρασης

Αν και ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνονται οι ορισμοί διαφέρει ανάλογα τον μελετητή, παρατηρούμε γενικά, ότι οι ορισμοί που προτείνονται έχουν κοινά σημεία μεταξύ τους, ενώ σε μερικές περιπτώσεις ο ένας ορισμός συμπληρώνει τον άλλο. Παρατηρούμε επίσης, ότι σχεδόν όλοι οι ορισμοί αναγνωρίζουν, ότι η έμμεση μετάφραση περιλαμβάνει τουλάχιστον τρεις γλώσσες, καθώς πρόκειται για μετάφρασμα που παράγεται μέσω της μετάφρασης άλλου μεταφράσματος. Ως επί το πλείστο, βλέπουμε οι μελετητές, με εξαίρεση τους Dollerup, Washbourne και Bellos, να ορίζουν τον όρο *indirect*. Όσον αφορά στην θεωρία του Dollerup, όπως φαίνεται και από τους ορισμούς που παρατίθενται (βλ. Πίνακα 2), διαχωρίζει το φαινόμενο αναλόγως του μεταφράσματος που χρησιμοποιείται ως ΚΠ. Πιο συγκεκριμένα: στην *indirect* μετάφραση το μετάφρασμα-ΚΠ υπάρχει μόνο για την πραγματοποίηση του τελικού ΚΣ, ενώ στην *relay* μετάφραση το μετάφρασμα-ΚΠ έχει δικό του κοινό και θεωρούμε, ότι δεν παράχθηκε με σκοπό να λειτουργήσει ως ΚΠ (Dollerup, 2000). Ο Pym (2011), σχολιάζοντας την ορολογία και τους ορισμούς που προτείνει ο Dollerup, τονίζει ότι ο μελετητής δίνει περισσότερη σημασία στις ενέργειες του πρώτου μεταφραστή, ενώ το σημαντικό στην περίπτωση του φαινομένου αυτού είναι οι ενέργειες του δεύτερου μεταφραστή, και επομένως κρίνει ότι η ορολογία δεν είναι κατάλληλη. Το ίδιο ισχύει και για

¹¹ “indirect translation is translation into Language C based on a translation into Language B of a source text in Language A” (Landers, 2001 μέσω Park, et al., 2015)

¹² retranslation: “translating a text that is already a translation” (Bellos, 2012)

¹³ indirect translation: [when] a text is translated “via an intermediate translation in another language” (Shuttleworth & Cowie, 2014)

¹⁴ “ITr amounts to the historical process of translation from an intermediary version” (Pym, 2011)

¹⁵ it involves “translating from languages other than the ultimate SLs” (Toury, 2012 μέσω Assis Rosa, et al., 2017)

τον όρο *pivot* όπως σχολιάζουν οι Assis Rosa, et al. (2017). Όσον αφορά την Washbourne, διαβάζουμε ότι με τον όρο *T2* αναφέρεται σε όλα τα είδη της relay και indirect μετάφρασης (Washbourne, 2013), ο όρος παρ' όλα αυτά δεν παρατηρείται να αναφέρεται σε παράλληλα κείμενα και επομένως δεν τον λαμβάνουμε υπόψη.

Αναφορικά με τους ορισμούς που προτείνουν οι Gambier (1994) και Toury (2012), παρατηρούμε ότι είναι οι μόνοι που δεν βασίζονται στην χρήση τριών διαφορετικών γλωσσών, με αυτόν τον τρόπο τονίζουν την πιθανότητα της ύπαρξης πλήθους διαμεσολαβητικών παραγόντων, κειμένων και διαδικασιών¹⁶.

Όσον αφορά στους υπόλοιπους όρους, παρατηρούμε ότι δεν ορίζονται. Ο όρος *second-hand translation* κατακρίνεται από την Li (2017), η οποία συμφωνεί με τον Pym (2011) και σχολιάζει ότι η χρήση του όρου *second-hand* τονίζει την επικρατούσα αρνητική στάση απέναντι στο φαινόμενο και το υποβαθμίζει¹⁷. Ένας όρος που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε για την περιγραφή του φαινομένου είναι ο όρος *mediated*. Αν και πρόκειται για όρο που φαίνεται βάσει νοήματος να ταιριάζει στο φαινόμενο, ο ίδιος ο μεταφραστής αποτελεί μεσολαβητή (*mediator*) και έτσι, όλες οι μεταφράσεις θα μπορούσαν να είναι *mediated*¹⁸. Τέλος, ο όρος *indirect*, που παρατηρούμε ότι ορίζεται πιο συχνά, είναι και ο όρος που φαίνεται ότι θα καθιερωθεί. Όπως σχολιάζουν οι Assis Rosa et al. (2017) αλλά και Pym (2011), ο όρος αυτός φαίνεται να είναι ο πιο έγκυρος καθώς:

1. Περιγράφει την ενέργεια του δεύτερου μεταφραστή, η οποία είναι και η πιο σημαντική.
2. Έχει ξεκάθαρο αντώνυμο τον όρο *direct*.
3. Μπορεί να λειτουργήσει ως γενικός όρος (καθώς συνυπάρχει ένα πλήθος όμοιων αλλά όχι απαραίτητα συνώνυμων όρων¹⁹) που περιλαμβάνει λοιπούς πιο ειδικούς όρους.

Σε πολλές γλώσσες δεν εμφανίζεται πρόβλημα πολλαπλής ορολογίας όπως συμβαίνει στην αγγλική (Pięta, 2014). Στην ελληνική γλώσσα λοιπόν, το πρόβλημα είναι ακριβώς αυτό: η έλλειψη ορολογίας σχετικής με το φαινόμενο. Η έλλειψη αυτή και η έλλειψη μελετών στην

¹⁶ Assis Rosa, Pięta & Bueno Maia, 2017. Theoretical, methodological and terminological issues regarding indirect translation: An overview. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 113-132.

¹⁷ Li, W., 2017. The Complexity of Indirect Translation: Reflections on the Chinese Translation and Reception of H.C. Andersen's Tales. *Orbis Litterarum*, 72(3), σσ. 181-208.

Pym, A., 2011. Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute. Στο: A. Pym, επιμ., *Translation Research Projects 3. Ταρραγόνα: International Studies Group*, σσ. 75-110.

¹⁸ Pym, A., 2011. Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute. Στο: A. Pym, επιμ., *Translation Research Projects 3. Ταρραγόνα: International Studies Group*, σσ. 75-110.

¹⁹ Pięta, H., 2014. What do (we think) we know about indirectness in literary translation? A tentative review of the state-of-the-art and possible research avenues.. Στο: G. S. Ivan, S. R. Diana & Z. Bożena, επιμ., *Traducció indirecta en la literatura catalana. Λιείδα: Punctum*, σσ. 15-34.

ελληνική γλώσσα είναι αλληλένδετες: δεν γίνεται να υπάρχει ορολογία χωρίς μελέτες και δεν γίνεται να υπάρχουν μελέτες χωρίς ορολογία. Αυτό με τη σειρά του θεωρούμε ότι είναι ζήτημα καθώς δημιουργείται η αίσθηση ότι η πρακτική αυτή δεν είναι συχνή στην μετάφραση προς την ελληνική ή αγνοείται το φαινόμενο με τρόπο που να δημιουργείται η εντύπωση ότι δεν υπάρχει καθόλου. Για την συγκεκριμένη εργασία λοιπόν, μεταφράζοντας τον όρο *indirect*²⁰, ονομάζουμε το φαινόμενο αυτό έμμεση¹⁸ μετάφραση.

Έμμεση μετάφραση: αναγκαίο κακό;

Η έμμεση μετάφραση έχει αποκληθεί από αρκετούς μελετητές «αναγκαίο κακό» (π.χ. Radó, 1975). Κατά πόσο όμως το σχόλιο αυτό ισχύει; Έχοντας αναλύσει τα σχετικά με την ορολογία και ορισμό του φαινομένου ζητήματα, και έχοντας αναδείξει τον καταλληλότερο όρο αναφοράς, σύμφωνα με τις ως τώρα μελέτες, πλέον μπορούμε να ασχοληθούμε με θέματα άμεσα σχετιζόμενα με την πρακτική του φαινομένου. Τίθενται λοιπόν τα εξής ερωτήματα: κατά πόσο είναι η έμμεση μετάφραση, πρώτον, κάτι το αναγκαίο και, δεύτερον, κάτι το κακό;

Στον χώρο των μεταφραστικών σπουδών υπάρχουν ποικίλες απόψεις σχετικά με την έμμεση μετάφραση, οι οποίες απαντούν εν μέρει και στα ερωτήματα που έχουν τεθεί. Στην παρούσα ενότητα λοιπόν, θα αναφερθούν και σχολιαστούν οι διάφορες απόψεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με το φαινόμενο. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στα αίτια που οδηγούν στην ανάγκη για έμμεση μετάφραση, στις δυσκολίες του φαινομένου, καθώς και στις τάσεις που παρατηρούνται κατά την πρακτικής της.

Θέσεις απέναντι στην Έμμεση Μετάφραση

Δεδομένης της επικρατούσας αντίληψης, ότι η μετάφραση είναι ένα ατελές προϊόν, όπως επισημαίνεται και στην Marin-Lacarta (2017)²¹, καθώς και της γενικότερης αρνητικής στάσης και του στίγματος απέναντι στην μετάφραση²², η περίπτωση της έμμεσης μετάφρασης είναι και αυτή συνυφασμένη με αρνητικές συνδηλώσεις (Pięta, 2019). Πολλοί θεωρούν ότι η έμμεση μετάφραση εμπεριέχει κινδύνους και μπορεί να θέσει σε αμφιβολία την πιστότητα της

²⁰ Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο όρος *indirect translation/έμμεση μετάφραση* χρησιμοποιείται και σε άλλα πεδία των μεταφραστικών σπουδών με διαφορετική έννοια (βλ. Gutt, 1990), αλλά και στο πεδίο της γλωσσολογίας από τους Vinay & Dalbarnet (1958), οι οποίοι τον χρησιμοποιούν με την έννοια της «ελεύθερης μετάφρασης».

²¹ “(...) translation is still often seen as an imperfect product, with little attention paid to the complex processes leading to a translated text”, (Marin-Lacarta, 2017)

²² “Perhaps the most ... a poor copy of this poor copy”, (Pięta, 2019)

μετάφρασης (Zheng, 1998 μέσω Li, 2017). Η γενικότερη αρνητική στάση απέναντι στο φαινόμενο έχει να κάνει με την αντιμετώπιση της μετάφρασης ως κάτι κατώτερο της παραγωγής πρωτότυπου έργου αλλά αυτή δεν είναι η μόνη αιτία. Όπως διαβάζουμε στις Ivaska και Paloposki (2017), ο στιγματισμός της έμμεσης μετάφρασης, τουλάχιστον όσον αφορά στην περίπτωση της Φινλανδίας, οφείλεται ως έναν βαθμό και στην εστίαση στο ύφος και την πρωτοτυπία του συγγραφέα. Υπάρχει βέβαια και η άποψη του Ridderström (μέσω Ivaska & Paloposki, 2017) που στηρίζει μια κάποια ανεκτικότητα απέναντι στην έμμεση μετάφραση ποιητικών κειμένων, καθώς, σε αντίθεση με την πεζογραφία, το σημαντικό στην ποίηση δεν είναι οι λέξεις ή η μετρική αλλά το γενικότερο συναίσθημα του ποιήματος· σε αυτή την περίπτωση, αν ο μεταφραστής δεν καταφέρει να μεταδώσει το συναίσθημα τότε η μετάφραση, είτε άμεση είτε έμμεση, είναι κακή²³. Παρ' όλα αυτά, η έμμεση μετάφραση δεν είναι καινούριο φαινόμενο των μεταφραστικών σπουδών και ούτε αντιμετωπιζόταν πάντοτε με τον ίδιο τρόπο. Στον Toury (1995), ο οποίος εστιάζει στην μελέτη της έμμεσης μετάφρασης στο πλαίσιο της μετάφρασης λογοτεχνικών έργων προς την εβραϊκή γλώσσα, διαβάζουμε ότι υπήρχε μια γενικότερη ανοχή στην έμμεση μετάφραση, την οποία μάλιστα χαρακτηρίζει και «αυταπόδεικτη»²⁴, ενώ σημειώνει ότι οι έμμεσες μεταφράσεις αγγλικών πρωτοτύπων, έπαιξαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της εβραϊκής λογοτεχνίας, καθώς παρουσιάζονταν νέες έννοιες σε έναν πολιτισμό που τις χρειαζόταν απεγνωσμένα. Συμπληρωματικά, η Li (2017) στην μελέτη της για τις άμεσες και έμμεσες μεταφράσεις των έργων του Άντερσεν προς την κινεζική γλώσσα, σχολιάζει ότι «παρά την φήμη της (έμμεσης μετάφρασης) ως μιας επιλογής που γίνεται διστακτικά αλλά και της κατωτερότητάς της λόγω της έμμεσης φύσης της, έχει φανεί σημαντική στην διάδοση λιγότερο «σημαντικών» πολιτισμών ή σε λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες». Έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις τόσο υπέρ, κατά όσο και ουδέτερες για την έμμεση μετάφραση. Ως παράδειγμα αναφέρεται η περίπτωση της Φινλανδίας, όπου η έμμεση μετάφραση εξασκούταν για ένα διάστημα χωρίς να έχει στιγματιστεί από το αναγνωστικό κοινό ή να γίνονται σχόλια υπέρ της άμεσης μετάφρασης²⁵, παρατηρείται όμως και πάλι ο σταδιακός στιγματισμός του φαινομένου.

Είναι λογικό να θεωρούμε, ότι όσο περισσότερες ενέργειες περιλαμβάνονται στην μετάφραση ενός έργου, τόσο περισσότερα πολιτισμικά στοιχεία χάνονται ή κανονικοποιούνται²⁶. Αν και

²³ “Ridderström tried to re-empt his criticism ... even a direct translation is poor.” (Ivaska & Paloposki, 2017)

²⁴ “(...) translating was regarded mainly as a convenient technique for introducing entities into a culture which so desperately needed them. Under such circumstances, tolerance of indirect translation seems almost self-explanatory”, (Toury, 1995)

²⁵ (Ivaska & Paloposki, 2017)

²⁶ (Li, 2017)

η παραπάνω θέση ισχύει, δεν μπορούμε να θεωρούμε ότι όλες οι έμμεσες μεταφράσεις είναι «κακές» μεταφράσεις λόγω της όποιας απομάκρυνσης από το κείμενο πηγή. Η Li (2017) σχολιάζει ότι αν και η έμμεσότητα αυξάνει την πιθανότητα παρέκκλισης από το πρωτότυπο κείμενο, δεν οδηγεί πάντα σε πιο απομακρυσμένη από το πρωτότυπο μετάφραση από ότι μια άμεση μετάφραση. Στην θεωρία, όπως αναφέρει ο Radó (1975), η άμεση μετάφραση είναι καλύτερη μεταφραστική μέθοδος, αλλά δεν ισχύει απαραίτητα το ίδιο όταν περνάμε στο πρακτικό κομμάτι. Προκειμένου μια έμμεση μετάφραση να είναι επιτυχημένη, ο Radó (1975) σημειώνει ότι χρειάζονται:

- Το ταλέντο του μεταφραστή και
- Ένα ποιοτικό διαμεσολαβητικό κείμενο (mediating text)

Αν και τα δύο αυτά είναι «καλής ποιότητας», τότε το μετάφρασμα που θα παραχθεί δε θα μπορούμε να το ξεχωρίσουμε από ένα μετάφρασμα που παράχθηκε άμεσα, ενώ υπάρχουν μελετητές (π.χ. Radó, 1975, Li, 2017) που στηρίζουν ότι πιθανώς να είναι ακόμα καλύτερο από ένα μέτριο μετάφρασμα που παράχθηκε άμεσα²⁷. Στον Ringmar (2007) διαβάζουμε ότι σύμφωνα με «αφελείς» απόψεις, η έμμεση μετάφραση παράγει αποτελέσματα κατώτερα της άμεσης μετάφρασης. Προφανώς όμως δεν μπορούμε να δεχθούμε πλήρως την θέση αυτή και να θεωρήσουμε ότι κάθε έμμεσο μετάφρασμα είναι το ίδιο καλό ή καλύτερο από ένα άμεσο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτυχίας της έμμεσης μετάφρασης, αποτελεί η μετάφραση των έργων του Ούγγρου ποιητή Σάντορ Πετέφι προς την γαλλική από τον Desbordes-Valmore²⁸. Το μεταφραστικό του έργο, όπως χιουμοριστικά σχολιάζει ο Radó (1975:55), *was the most complete of all French translations until today and also the worst*. Βέβαια, και κατά την πρακτική της άμεσης μετάφρασης, το αποτέλεσμα δεν είναι πάντα το καλύτερο, υπάρχουν ποικίλα παραδείγματα άμεσων μεταφράσεων που είναι, στην καλύτερη περίπτωση, μέτρια, τα οποία συνήθως ξεχνιούνται²⁹.

Θα πρέπει, πριν ασχοληθούμε με τα υπόλοιπα ζητήματα, να σχολιάσουμε ότι ένας μεταφραστής-κριτικός μπορεί να έχει διαφορετικές απόψεις όταν αντιμετωπίζει το φαινόμενο ως μεταφραστής από όταν το αντιμετωπίζει ως κριτικός. Ως παράδειγμα εδώ παραθέτουμε το

²⁷ “(...) indirectness doesn’t necessarily lead to inferior translation quality” (Li, 2017:198)

“Sometimes an adequate and accurate mediating text is more reliable than a fallible DTr, especially when the SC (Source culture) and SL are not familiar to both the direct and indirect translators” (Li, 2017:201)

“Its success or failure will depend on the ... directly from the original” (Radó, 1975:51)

²⁸ Η μετάφραση έγινε συνεργατικά και αποτελεί παράδειγμα αποτυχίας και της συνεργατικής μετάφρασης (collaborative translation)

²⁹ “(...) throughout history of successful and highly esteemed indirect translations ... less well remembered” (Ringmar, 2007)

έργο της Φινλανδής μεταφράστριας Kyllikki Villa. Στις Ivaska και Paloposki (2017) διαβάζουμε ότι η Villa ήταν επιφυλακτική απέναντι στην έμμεση μετάφραση, χωρίς βέβαια να την καταδικάζει. Η άποψη της ίδιας μεταφράστριας όμως όταν αντιμετώπιζε το φαινόμενο ως κριτικός, είναι αρνητική (Ivaska & Paloposki, 2017). Ένας μεταφραστής μπορεί να χρειαστεί να μεταφράσει κάποιο έργο έμμεσα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι συμφωνεί με την πρακτική αυτή. Παρ' όλα αυτά, η Villa πρότεινε δύο διαφορετικές στρατηγικές αντί της άμεσης και έμμεσης μετάφρασης (compilative και collaborative translation), τις οποίες και ακολούθησε κατά την μετάφραση ελληνικής λογοτεχνίας προς την φινλανδική (Ivaska & Paloposki, 2017).

Η ανάγκη για Έμμεση Μετάφραση

Παρά την αρνητική στάση απέναντι στο φαινόμενο, η πρακτική της έμμεσης μετάφρασης δεν έχει σταματήσει. Υπάρχουν ποικίλοι λόγοι που οδηγούν είτε στην ανάγκη για την πρακτική της είτε στην επιλογή πρακτικής της. Συνεχίζοντας λοιπόν, θα καταγραφούν και σχολιασθούν τα αίτια που οδηγούν στην έμμεση μετάφραση καθώς και τα προβλήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ένας μεταφραστής κατά τη μεταφραστική διαδικασία.

Αίτια ανάγκης/επιλογής της έμμεσης μετάφρασης

- **Αυξανόμενο αναγνωστικό κοινό ενός συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους**³⁰
- **Ευκολότερη και γρηγορότερη πρόσβαση στο μετάφρασμα:** σε μερικές περιπτώσεις επιλέγεται η έμμεση μετάφραση ακόμα και αν υπάρχει η δυνατότητα μετάφρασης απευθείας από το πρωτότυπο³¹
- **Πλήρης έλλειψη ή προσωρινή μη διαθεσιμότητα μεταφραστών που έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για την παραγωγή μιας άμεσης μετάφρασης ή δυσπιστία απέναντι σε μεταφραστές συγκεκριμένων γλωσσών (π.χ. Κινέζικα)**³²
- **Μη διαθεσιμότητα του πρωτοτύπου**³³ (λόγω παντελούς απουσίας του): ως παράδειγμα παρατίθεται η περίπτωση της Καινής Διαθήκης, όπου, όπως σχολιάζει ο Dollerup (2000), ο Ιησούς πιθανώς μιλούσε την Αραμαϊκή όμως δεν υπάρχει κείμενο γραμμένο στην γλώσσα αυτή

³⁰ (Pięta, 2019)

³¹ (Schultze, 2014)

³² (Pięta, 2019), (Marin-Lacarta, 2017), (Washbourne, 2013), (Li, 2017), (Ringmar, 2007)

³³ (Pięta, 2019), (Washbourne, 2013), (Ringmar, 2007), (Dollerup, 2000)

- **Μη διαθεσιμότητα του πρωτοτύπου:** σε αυτήν την περίπτωση γίνεται αναφορά στις περιπτώσεις όπου το πρωτότυπο κείμενο ελλείπει λόγω λογοκριτικών περιορισμών ή γεωγραφικών/χρονικών αποστάσεων ανάμεσα στους πολιτισμούς³⁴
- **Παράγοντες της αγοράς³⁵:** σχέση κόστους-αποδοτικότητας³⁶, χρονικές αποδόσεις/προθεσμίες³⁷, δίνεται από τον εκδότη προτεραιότητα στην ποιότητα της έκδοσης³⁸, περιορισμός κινδύνων^{39 40}
- **Λογοκριτικός, συγγραφικός ή έλεγχος των συγγραφικών δικαιωμάτων του περιεχομένου του τελικού ΚΣ⁴¹**
- **Κύρος του διαμεσολαβητικού πολιτισμού, των πολιτισμικών⁴² και λογοτεχνικών⁴³ μοντέλων του**
- **Κύρος των εμπλεκόμενων γλωσσών ή κειμένων⁴⁴**
- **Κύρος του πρώτου μεταφράσματος⁴⁵**
- **Κύρος της γλώσσας του πρώτου μεταφράσματος⁴⁶**
- **Τα διαμεσολαβητικά κείμενα μπορεί να παρέχουν επιμέλεια της Γλώσσας 1, η οποία απαλλάσσει τους επιμελητές της Γλώσσας 3 από τον κόπο της μετ-επιμέλειας⁴⁷**
- **Το διαμεσολαβητικό κείμενο (ΔΚ) θεωρείται πιο κατάλληλο για περαιτέρω μετάφραση⁴⁸**
- **Η έμμεση μετάφραση μπορεί να χρησιμοποιηθεί λογοκριτικά για πολιτικούς ή θρησκευτικούς λόγους⁴⁹, ή γενικά ως μέσο ελέγχου του τελικού ΚΣ⁵⁰: παράδειγμα τέτοιας τακτικής αποτελεί η Σοβιετική Ένωση**

³⁴ (Pięta, 2014)

³⁵ (Marin-Lacarta, 2017)

³⁶ (Pięta, 2019), (Washbourne, 2013), (Ringmar, 2007), (Pięta, 2014)

³⁷ (Ringmar, 2007) (Pięta, 2019)

³⁸ (Ringmar, 2007)

³⁹ (Pięta, 2014), (Pięta, 2019)

⁴⁰ Η έμμεση μετάφραση μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους εκδότες ως στρατηγική περιορισμού κινδύνων, έχοντας περάσει από πιο κεντρικές και υψηλού κύρους κουλτούρες, είναι πιθανό να συμμορφώνεται καλύτερα με την κοινότητα προς την οποία απευθύνεται το ΚΣ. (Pięta, 2014)

⁴¹ (Pięta, 2019), (Washbourne, 2013)

⁴² (Pięta, 2019)

⁴³ (Pięta, 2014)

⁴⁴ (Washbourne, 2013)

⁴⁵ (Washbourne, 2013), (Schultze, 2014)

⁴⁶ (Ringmar, 2007), (Li, 2017)

⁴⁷ (Washbourne, 2013)

⁴⁸ (Washbourne, 2013)

⁴⁹ (Washbourne, 2013)

⁵⁰ (Ringmar, 2007)

όπου η έμμεση μετάφραση χρησιμοποιούνταν ως εργαλείο ελέγχου των περιεχομένων του τελικού ΚΣ⁵¹

· **Προτίμηση του συγγραφέα⁵²**

Αν και πολλά από αυτά τα αίτια ισχύουν ανεξαρτήτως πολιτισμού και συνθηκών, είναι πάντοτε απαραίτητη η κατανόηση των διαφορετικών ιστορικών και κοινωνικό-πολιτισμικών συνθηκών που οδηγούν στην κάθε έκδοση⁵³. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις είναι πιθανό να ισχύουν περισσότερα του ενός αιτίου ταυτόχρονα. Να τονιστεί, ότι πολλά από τα αίτια που καταγράφηκαν πηγάζουν από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, το οποίο έχει οδηγήσει σε πολύ μεγαλύτερη ανάγκη για έμμεση μετάφραση (αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης αποτελεί για παράδειγμα η μετάφραση εφημερών κειμένων, τα οποία συνήθως είναι άσχετα της λογοτεχνίας⁵⁴, αλλά και το ξαφνικό και αυξανόμενο ενδιαφέρον σε ένα είδος λογοτεχνίας⁵⁵). Ενώ, ο Toury (1995) σχολιάζει ότι η έμμεση μετάφραση αποτελεί φαινόμενο που σχετίζεται με τον πολιτισμό.

Έμμεση Μετάφραση: προβλήματα και τρόποι αντιμετώπισης

Παρά την αναγνωρισμένη ανάγκη για έμμεση μετάφραση και τα ποικίλα αίτια που οδηγούν σε αυτή, έχουν γίνει προσπάθειες περιορισμού του φαινομένου. Αυτή η προσπάθεια έχει να κάνει κυρίως με την γενικότερη τάση, η οποία θεωρεί την έμμεση μετάφραση κατώτερη της άμεσης. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τον περιορισμό του φαινομένου προσπάθησε η UNESCO το 1976. Παρακάτω παρατίθενται οι δύο ρήτρες που περιλαμβάνονται στο *Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to Improve the Status of Translators*.

V. Training and working conditions of translators

[...]

14. With a view to improving the quality of translations, the following principles and practical measures should be expressly recognized in professional statutes mentioned

⁵¹ (Pięta, 2014)

⁵² (Washbourne, 2013)

⁵³ (Marin-Lacarta, 2017)

⁵⁴ (Dollerup, 2000)

⁵⁵ (Pięta, 2019)

under sub-paragraph 7(a) and in any other written agreements between the translators and the users:

[...]

(c) as a general rule, a translation should be made from the original work, recourse being had to retranslation only where absolutely necessary;

(d)⁵⁶ a translator should, as far as possible, translate into his own mother tongue or into a language of which he or she has a mastery equal to that of his or her mother tongue⁵⁷.

Εν μέρει, η προσπάθεια περιορισμού του φαινομένου είναι λογική. Κατά την έμμεση μετάφραση, ο μεταφραστής έρχεται αντιμέτωπος με μια πληθώρα δυσκολιών και μεταφραστικών προβλημάτων, για τα οποία μπορεί, ως έναν βαθμό, να ευθύνεται ο πρώτος μεταφραστής αλλά και το ίδιο το κείμενο, που καλείται ο δεύτερος μεταφραστής να αντιμετωπίσει. Ένας μεταφραστής, ανεξαρτήτως του εάν καλείται να μεταφράσει άμεσα ή έμμεσα, έρχεται αντιμέτωπος με ποικίλα μεταφραστικά προβλήματα αλλά και δυσκολίες που ίσως να διαφέρουν ως έναν βαθμό από αυτά της άμεσης μετάφρασης. Καθότι μιλάμε για έμμεση μετάφραση, προκύπτει μια σειρά ερωτήσεων που υπό άλλες συνθήκες δεν θα χρειαζόταν να γίνουν. Πιο συγκεκριμένα:

- Κατά πόσο ο δεύτερος μεταφραστής επηρεάζεται από τον πρώτο;
- Κατά πόσο ο πρώτος μεταφραστής γνωρίζει ότι το μετάφρασμά του θα χρησιμοποιηθεί ως πρωτότυπο για την παραγωγή άλλης μετάφρασης;
- Ο δεύτερος μεταφραστής μεταφράζει πιο ελεύθερα επειδή γνωρίζει ότι πρόκειται για μετάφρασμα; ή
- Μεταφράζει πιο κοντά στο ΔΚ επειδή δεν έχει πρόσβαση στο πρωτότυπο;

Οι ερωτήσεις αυτές δεν είναι εύκολο να λάβουν απαντήσεις που να ισχύουν καθολικά. Ο πρώτος μεταφραστής υποχρεούται να μεταφράσει για το κοινό στόχο του και επομένως

⁵⁶ Η Washbourne (2013) σχολιάζει ότι αν και καθορίζεται ότι ένας μεταφραστής δεν μπορεί να παράγει έμμεσα μετάφρασματα, η ρήτρα V.14. (d) παρέχει ένα παραθυράκι για τους μεταφραστές, καθώς δεν απαγορεύει την συνεργατική (collaborative) μετάφραση.

⁵⁷ UNESCO (22 November 1976): Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators. Final Acts of the General Conference (General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Nairobi, 22 October – 30 November 1976). http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

καλείται να λάβει τις απαραίτητες αποφάσεις για να το πετύχει αυτό. Από τη στιγμή που η πρώτη μετάφραση λειτουργεί ως κείμενο πηγή μιας δεύτερης μετάφρασης, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει ο πρώτος μεταφραστής το κείμενο επηρεάζει ως ένα βαθμό, τον δεύτερο μεταφραστή, ο οποίος είτε επίτηδες είτε εν αγνοία του, καθοδηγείται από τον πρώτο και τις αποφάσεις που αυτός έλαβε κατά την μεταφραστική διαδικασία, όποιες και να ήταν αυτές. Οι αλλαγές που μπορεί να γίνουν από τον πρώτο μεταφραστή μπορεί, εκτός των άλλων, να επιβάλλονται είτε από τον πολιτισμό του κοινού στόχου είτε από την δομή της γλώσσας στόχου.

Σε πολλές περιπτώσεις οι μεταφραστές απαλείφουν ορισμένα πολιτισμικά στοιχεία του κειμένου⁵⁸, είτε για να έρθει το κείμενο πιο κοντά στο κοινό στόχο, είτε προκειμένου να χαθεί το ξενικό στοιχείο. Ένας μεταφραστής μπορεί να αλλάξει τον στόχο του έργου που μεταφράζει εφόσον το κρίνει απαραίτητο. Τέτοια είναι η περίπτωση της μετάφρασης των παραμυθιών των αδερφών Γκριμ από την βρετανίδα μεταφράστρια Susannah Mary Paull⁵⁹. Στην προσπάθειά της να κάνει τα παραμύθια πιο κατάλληλα για το νεαρό βρετανικό κοινό, πραγματοποιούσε αλλαγές στα συνήθως φρικιαστικά τέλη των ιστοριών προκειμένου να δώσει έναν πιο ηθικό χαρακτήρα στο κείμενο και κατ' επέκταση πιο σχετικό με το είδος της παιδικής λογοτεχνίας⁶⁰ (Hadley, 2017). Την τακτική της Paull ακολουθεί με τη σειρά του ο Ιάπωνας μεταφραστής Suga Ryōhō, ο οποίος αν και αναγνωρίζει τον δυτικό χαρακτήρα του έργου, δεν αναφέρει πουθενά ότι πρόκειται για μετάφραση. Ο Ryōhō με την σειρά του, αλλάζει τον ηθικό χαρακτήρα των μεταφράσεων της Paull, που πηγάζουν από την χριστιανική θρησκεία, προς τον παραδοσιακό ιαπωνικό κομφουκιανισμό, ενώ αλλάζει και το περιεχόμενο των ιστοριών⁶¹. Και εδώ λοιπόν παρατηρείται αλλαγή του στόχου του κειμένου⁶². Δεν μπορούμε βέβαια να γνωρίζουμε αν ο δεύτερος μεταφραστής έλαβε τις αποφάσεις αυτές εξαιτίας του περιορισμού που του επιβάλλει η πρώτη μετάφραση ή αν θα λάμβανε τις ίδιες ακριβώς αποφάσεις ακόμα και αν είχε πρόσβαση στο γερμανικό πρωτότυπο. Για το συγκεκριμένο όμως παράδειγμα ο Hadley σχολιάζει:

However, this example demonstrates the overly simplistic nature of labelling an indirect translation purely in terms of its relationship to the ultimate source text, without taking into consideration the layers of practices bringing about such texts.

⁵⁸ (Hadley, 2017)

⁵⁹ Μετέφραζε υπό το όνομα Mrs H.B.Paull (Hadley, 2017)

⁶⁰ “Conversely, the implicit morals of the various ... to children’s literature.” (Hadley, 2017)

⁶¹ (Hadley, 2017), (Park, et al., 2015)

⁶² Προώθηση των παραδοσιακών ιαπωνικών ιδεολογιών στο κοινό στόχο.

Ένας μεταφραστής μπορεί επίσης να αναγκασθεί να οδηγηθεί σε αλλαγές ως προς την δομή του κειμένου⁶³. Το συγκεκριμένο πρόβλημα προκύπτει κυρίως στην περίπτωση της μετάφρασης ποίησης και συνήθως έχει να κάνει με το συντακτικό και τη γραμματική της γλώσσας στόχου. Ως παράδειγμα μπορούμε να φέρουμε την περίπτωση της μετάφρασης των περσικών γκαζάλ προς την γερμανική⁶⁴. Οι αλλαγές που σημειώνονται, υποχρεωτικά, στην δομή του ποιήματος οδηγούν στην απομάκρυνση από τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κειμένου.

Συμπληρωματικά, οι Park et al. (2015), στην μελέτη της έμμεσης μετάφρασης του βιβλίου *Please look after Mom* (2008) προς την ταϊλανδική μέσω της αγγλικής, σημειώνουν τα εξής:

- Ένα λάθος ή μια παρανόηση στο πρώτο μετάφρασμα, θα μεταφερθεί αναπόφευκτα στο δεύτερο μετάφρασμα⁶⁵
- Μπορεί να προστεθεί περιεχόμενο που δεν περιλαμβάνεται στο πρωτότυπο ή
- Μπορεί να αφαιρεθεί περιεχόμενο του πρωτοτύπου
- Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η μετάφραση των πολιτισμικών στοιχείων, όταν αυτή δεν έχει γίνει σωστά

Η συγκεκριμένη μελέτη εστιάζει περισσότερο στην μεταφορά και μετάφραση των πολιτισμικών στοιχείων⁶⁶ και επομένως παρουσιάζουν και μια σειρά κατηγοριών προβλημάτων ακολουθώντας την θεωρία περί κουλτούρας του Bierstedt (1970). Οι Park, et al. (2015) χωρίζουν λοιπόν, τα προβλήματα αυτά στις εξής τρεις υποκατηγορίες: Νόρμες⁶⁷, ιδέες⁶⁸ και ύλη⁶⁹. Στις νόρμες περιλαμβάνονται προβλήματα όπως είναι η λανθασμένη μετάφραση αντωνυμιών και όρων που χρησιμοποιούνται για να απευθυνθεί κάποιος σε κάποιον άλλο, η μετάφραση σε γλώσσα που δεν έχει πλέγμα εκφράσεων ευγενείας⁷⁰ (honorific

⁶³ (Hadley, 2017)

⁶⁴ (Hadley, 2017)

⁶⁵ Σε αυτήν την περίπτωση δεν θα υπάρχει δυνατότητα διόρθωσης μέσω σύγκρισης με το πρωτότυπο κείμενο (Landers, 2001 μέσω Park, et al., 2015)

⁶⁶ Και ο Hadley (2017) σχολιάζει την σημασία της μεταφοράς των πολιτισμικών στοιχείων στο πρώτο μετάφρασμα και σχολιάζει ότι “(...) if the first translation fails to retain any features that are culturally specific to the source text, subsequent translations’ abilities to do so will be reduced”

⁶⁷ Norms: περιλαμβάνει πράξεις (doing) (Bierstedt, 1970 μέσω Park et al., 2015)

⁶⁸ Ideas: περιλαμβάνει σκέψεις/τρόπο σκέψης (thinking) (Bierstedt, 1970 μέσω Park et al., 2015)

⁶⁹ Material: αναφέρεται στην κατοχή ύλης (having) (Bierstedt, 1970 μέσω Park et al., 2015)

⁷⁰ Η μετέπειτα μετάφραση του διαμεσολαβητικού κειμένου σε γλώσσα όπου υπάρχει το πλέγμα αυτό μπορεί να οδηγήσει σε παρανοήσεις.

system), η μετάφραση του πληθυντικού ευγενείας⁷¹. Συμπληρώνουν ότι περιορισμός ως προς την έμμεση μετάφραση βρίσκεται και στη μετάφραση όρων που δηλώνουν συγγένεια, καθώς και στην μετάφραση ονομασιών εορτών⁷². Τα προβλήματα στην κατηγορία των ιδεών είναι σχετικά με τους μύθους/θρύλους του πολιτισμού πηγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τις δεισιδαιμονίες, τη λαϊκή παράδοση κ.ά.⁷³ Τέλος, οι Park et al. (2015) στα προβλήματα σχετικά με την ύλη τονίζουν και σχολιάζουν κυρίως την μετάφραση λεξιλογίου σχετικού με το φαγητό.

Τα προβλήματα αυτά και οι δυσκολίες, που προκύπτουν κατά την μετάφραση από το διαμεσολαβητικό κείμενο, έχουν να κάνουν πρωτίστως με τις αποφάσεις που λαμβάνει ο πρώτος μεταφραστής. Να τονιστεί πως ο πρώτος μεταφραστής δεν μπορεί να γνωρίζει αν το μετάφρασμά του θα χρησιμοποιηθεί ως κείμενο πηγή κάποιας άλλης μετάφρασης, ενώ ακόμα και αν γνωρίζει ότι υπάρχει η πιθανότητα να λειτουργήσει έτσι, δεν μπορεί (εφόσον απευθύνεται σε ένα Χ κοινό στόχο) να μεταφράσει χωρίς να λάβει υπόψη το κοινό στο οποίο απευθύνεται το δικό του μετάφρασμα. Υπάρχουν βέβαια μερικές πρακτικές που μπορεί να ακολουθήσει ένας μεταφραστής για την αποφυγή ή την καλύτερη αντιμετώπιση των δυσκολιών αυτών ακόμα και στην περίπτωση της έμμεσης μετάφρασης.

Στον Radó (1975) διαβάζουμε ότι, σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί έμμεση μετάφραση, είναι απαραίτητο ο μεταφραστής να αποφασίσει με προσοχή τόσο την μέθοδο που θα ακολουθήσει όσο και το μετάφρασμα που θα επιλέξει να χρησιμοποιήσει ως κείμενο πηγή, προκειμένου να οδηγηθεί στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα⁷⁴. Ο Hadley (2017) προτείνει, στην περίπτωση που ο μεταφραστής έχει γνώση της αρχικής πηγής του κειμένου από το οποίο μεταφράζει, την εύρεση και χρήση άλλων μεταφράσεων του ίδιου έργου για την μετάφραση ή την ανάγνωση μεταφράσεων όμοιων κειμένων. Οι Radó (1975) και Villa (Ivaska & Paloposki, 2017) σχολιάζουν επίσης και την περίπτωση της συνεργατικής μετάφρασης⁷⁵. Ο Radó αν και στηρίζει την πρακτική της, τονίζει ότι τα αποτελέσματα δεν είναι απαραίτητα τα καλύτερα, ενώ η Villa σχολιάζει ότι η πρακτική αυτή είναι καλύτερη της έμμεσης μετάφρασης, την συστήνει και την ακολουθεί και η ίδια.

⁷¹ Η κάθε γλώσσα έχει διαφορετικό σύστημα για τον πληθυντικό ευγενείας και ακόμα και αν υπάρχουν σχετικές ομοιότητες ανάμεσα στην γλώσσα του πρωτοτύπου και την τελική γλώσσα στόχο, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα παρανόησης λόγω της διαμεσολαβητικής γλώσσας.

⁷² (Park, et al., 2015)

⁷³ (Park, et al., 2015)

⁷⁴ Με τη θέση αυτή μπορεί να υποστηρίξει επίσης ότι όταν ένας μεταφραστής λάβει τις σωστές αποφάσεις ως προς το κείμενο και την μέθοδο, τότε το μετάφρασμά του μπορεί να είναι το ίδιο καλό ή και καλύτερο μιας άμεσης μετάφρασης.

⁷⁵ Ο Radó αναφέρεται στην έννοια αυτή περιφραστικά: “*partnership in indirect translation*” ενώ η Villa αναφέρεται με ξεχωριστό όρο, ο οποίος δεν περιορίζεται στην έμμεση μετάφραση: “*collaborative translation*”

Όσον αφορά στο σχετικό με την στάση του δεύτερου μεταφραστή ερώτημα, αυτό απασχολεί και την μεταφραστική ηθική. Ο Ringmar (2007)⁷⁶ αναφέρει ότι ένας μεταφραστής μπορεί να μεταφράσει ένα διαμεσολαβητικό κείμενο πιο ελεύθερα από ότι ένα πρωτότυπο κείμενο πηγή είτε ασυνείδητα είτε συνειδητά. Συνεχίζοντας, σχολιάζει ότι όταν το κείμενο πηγή φτάνει στον πολιτισμό πηγή, η αρχική κατάσταση ενός ήδη μεταφρασμένου μια φορά κειμένου είναι κατώτερη αυτής του πρωτοτύπου. Ο μεταφραστής λοιπόν, πιθανώς να μην έχει τόσο έντονη την τάση διατήρησης των χαρακτηριστικών ενός διαμεσολαβητικού κειμένου⁷⁷ εάν παρεκκλίνει από τις νόρμες του πολιτισμού στόχου⁷⁸.

Με την παρουσίαση της πρακτικής της έμμεσης μετάφρασης, καθώς και των ζητημάτων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια αυτής μπορούμε να οδηγηθούμε σε ορισμένα συμπεράσματα.

Αρχικά, αντιλαμβανόμαστε ότι η έμμεση μετάφραση έχει υπάρξει, είναι και θα είναι αναγκαία καθώς η επιλογή πρακτικής της δεν αποτελεί μόνο απόφαση του μεταφραστή, αλλά μπορεί να υπάρχουν και εξωτερικοί παράγοντες που να οδηγούν σε αυτή. Συμπληρωματικά κατανοούμε ότι δεν μπορεί το φαινόμενο, αυτό καθαυτό, να θεωρηθεί κάτι κακό ή κάτι καλό, καθώς εξαρτάται από το προϊόν που θα παραχθεί. Όσον αφορά στα προβλήματα που προκύπτουν, αυτά σχετίζονται κυρίως με τις αποφάσεις που έχει λάβει ο πρώτος μεταφραστής, αλλά ισχύουν και τα λοιπά μεταφραστικά προβλήματα (π.χ. βλ. θεωρία του σκοπού της C. Nord). Πολλές δυσκολίες έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι το κείμενο περνάει ήδη από δύο (ή περισσότερους) διαφορετικούς πολιτισμούς πριν φτάσει στον πολιτισμό στόχο. Τέλος, ένας μεταφραστής μπορεί να ακολουθήσει διάφορες πρακτικές για να λύσει ή αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα και τις δυσκολίες.

Η περίπτωση της έμμεσης μετάφρασης στην Ελλάδα

Προκειμένου να θεωρήσουμε την παρούσα μελέτη ως ολοκληρωμένη, είναι απαραίτητο να αναφερθούμε, έστω και εν συντομία, στην περίπτωση της έμμεσης μετάφρασης στην Ελλάδα.

Δεδομένης της ευρείας πρακτικής της έμμεσης μετάφρασης ανεξαρτήτως χώρας, θα ήταν αφελές να θεωρήσουμε ότι το φαινόμενο λείπει από την ελληνική μεταφραστική σκηνή· παρ' όλα αυτά η μελέτη του φαινομένου στον ελληνικό χώρο είναι αρκετά δύσκολη. Το

⁷⁶ Αλλά και Dollerup (2000) και Pięta (2019)

⁷⁷ Σε σύγκριση πάντοτε με το πρωτότυπο κείμενο πηγή

⁷⁸ (Dollerup, 2000)

σημαντικότερο πρόβλημα με το οποίο έρχεται αντιμέτωπος κάποιος, που επιθυμεί να ασχοληθεί με την περίπτωση της έμμεσης μετάφρασης στον ελληνικό χώρο είναι η έλλειψη βιβλιογραφίας σχετικής με το φαινόμενο. Γνωρίζουμε ήδη ότι η πιο συστηματική μελέτη της έμμεσης μετάφρασης ξεκίνησε πρόσφατα και κατά κύριο λόγο περιλαμβάνει μελέτες περίπτωσης, οι οποίες μπορεί να περιορίζονται σε συνδυασμούς γλωσσών, λογοτεχνικά είδη ή γεωγραφικές περιοχές. Στην ελληνική μεταφραστική σκηνή, δεν υπάρχει, ή τουλάχιστον δεν βρέθηκε, κάποια μελέτη που να αναλύει και να παρέχει υλικό σχετικά με την αντιμετώπιση του φαινομένου και τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι μεταφραστές.

Το ζήτημα που δημιουργεί η έλλειψη μελετών σχετικά με το φαινόμενο θα μπορούσε να λυθεί μέσω των σχολίων ή σημειώσεων των μεταφραστών σε έργα μεταφρασμένα έμμεσα. Υπάρχει πλήθος έμμεσα μεταφρασμένων έργων, όπως είναι για παράδειγμα τα έργα: *Ντέμιαν* (*Demian. Die Gesichte einer Jugend*) του Hermann Hesse που μετέφρασε από την γερμανική μέσω της αγγλικής η Μαίρη Κιτσικοπούλου⁷⁹ το 1985, και *Ο Κάφκα στην Ακτή* (*海辺のカフカ/Umibe no Kafuka*) του Haruki Murakami που μετέφρασε από την ιαπωνική μέσω της αγγλικής η Αργυρώ Μαντόγλου⁸⁰. Δυστυχώς όμως στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως αυτές οι δύο που αναφέρονται παραπάνω, αν και ένα έργο έχει μεταφραστεί έμμεσα, δεν παρατίθεται κάποιος πρόλογος ή σχόλια σχετικά με την μεταφραστική διαδικασία από τον μεταφραστή. Σε αυτό σημαντικό ρόλο παίζει και το κοινό στο οποίο απευθύνεται το μετάφρασμα, όπως για παράδειγμα σε μεταφράσματα που αποτελούν μέρος της παιδικής λογοτεχνίας⁸¹, δεν περιλαμβάνεται επιπλέον υλικό πέραν της μετάφρασης. Πέραν αυτών των περιπτώσεων, την μελέτη του φαινομένου δυσκολεύουν οι *κρυφές*, όπως θα μπορούσαμε να τις θεωρήσουμε, έμμεσες μεταφράσεις. Παράδειγμα αυτού αποτελεί το συλλογικό έργο *Ιστορίες από την Περσία*⁸², το οποίο αν και έχει μεταφραστεί άμεσα από την γερμανική γλώσσα, καταλαβαίνουμε ότι η γλώσσα του πραγματικού πρωτοτύπου δεν είναι η γερμανική. Κατανοούμε επομένως ότι δεν υπάρχει η δυνατότητα να αντλήσουμε επαρκές υλικό ώστε να εξαχθούν βάσιμα συμπεράσματα.

⁷⁹ Ως πρωτότυπο χρησιμοποιήθηκε η μετάφραση της Hilda Rosner με τίτλο *Demian. The story of Emil Sinclair's youth* που εκδόθηκε το 1923

⁸⁰ Ως πρωτότυπο χρησιμοποιήθηκε η μετάφραση του Philip Gabriel με τίτλο *Kafka on the Shore* που εκδόθηκε το 2005

⁸¹ Όπως για παράδειγμα η μετάφραση του παραμυθιού των αδελφών Γκριμ *Η κυρία του χιονιού* που πραγματοποίησε η Ειρήνη Χριστοπούλου από το αγγλικό μετάφρασμα του γερμανικού πρωτοτύπου.

⁸² Η μετάφραση από τα γερμανικά πρωτότυπα με τίτλο *Märchen aus Persien* έγινε από τον Γιάννη Βαλούρδο και εκδόθηκε το 1994

Η τάση αυτή, αν και φαίνεται να ισχύει σε μεγάλο βαθμό, δεν είναι καθολική. Ως παράδειγμα θα φέρουμε το έργο του Yasunari Kawabata *Η χώρα του χιονιού* (雪国/Yukiguni) που μετέφρασε ο Γιώργος Λεωτσάκος το 1968 από το γαλλικό μετάφρασμα (*Pays de neige*) των Fujimori Bunkichi και Armel Guerne. Στην ελληνική έκδοση του βιβλίου, ο μεταφραστής έχει παραθέσει όχι μόνο μετάφρασμα της εισαγωγής του γαλλικού μεταφράσματος αλλά και στοιχεία για τον συγγραφέα (βιογραφικά, πολιτισμικά, χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού του έργου) καθώς και έναν πρόλογο μεταφραστή. Όλα όσα περιλαμβάνει η έκδοση αυτή έχουν ως στόχο να βοηθήσουν τον αναγνώστη να κατανοήσει καλύτερα το έργο δίνοντας ταυτόχρονα λίγες αλλά επαρκείς πληροφορίες σχετικά με την διαδικασία που ακολούθησε: σχολιάζει το γαλλικό μετάφρασμα, τονίζει τον ρόλο που παίζει η γνώση της ιαπωνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στην καλύτερη κατανόηση του έργου και τέλος αναφέρει την επιθυμία του να μεταφράσει άμεσα από την ιαπωνική χωρίς όμως να αφήνει αρνητικά υπονοούμενα σχετικά με την έμμεση μετάφραση.

Δυστυχώς, η έλλειψη υλικού δεν επιτρέπει την περαιτέρω ανάλυση του φαινομένου όπως αυτό παρουσιάζεται στην μεταφρασμένη προς τα ελληνικά λογοτεχνία. Ωστόσο, τα προαναφερθέντα είναι επαρκή για να δείξουμε την συχνότητα πρακτικής της έμμεσης μετάφρασης, ακόμα και σε περιπτώσεις που η γλώσσα είναι γεωγραφικά κοντά (όπως για παράδειγμα η περίπτωση του *Ντέμιν*). Κατανοούμε επίσης, ότι η απόφαση του μεταφραστή ως προς την προσθήκη επιπλέον υλικού σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να βοηθήσει ή να δυσκολέψει τον αναγνώστη. Τέλος, θα πρέπει να τονίσουμε την σημασία που έχει η μελέτη του φαινομένου και στην ελληνική μεταφραστική σκηνή καθώς θα βοηθήσει τόσο στην διεύρυνση του πεδίου όσο και τους μεταφραστές που καλούνται να μεταφράσουν μέσω μιας γλώσσας άλλης από το πρωτότυπο.

Συμπεράσματα

Εν κατακλείδι, έχοντας παρουσιάσει και σχολιάσει, όσο πιο ολοκληρωμένα γίνεται, το φαινόμενο της έμμεσης μετάφρασης, μπορούμε να καταλάβουμε την σημασία που έχει στο μεταφραστικό πεδίο, λόγω της μεγάλης ιστορίας του και του βασικού ρόλου που έπαιξε στην μεταφραστική σκηνή πριν ακόμα κερδίσουν έδαφος οι μεταφραστικές σπουδές. Η μελέτη της λοιπόν, που έχει ξεκινήσει να γίνεται πρόσφατα πιο εντατικά, επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε πολλά από τα ερωτήματα και προβλήματα που μπορεί να αναδυθούν κατά την διάρκεια αυτής αλλά και για την πρακτική του φαινομένου, ξεκινώντας από το πιο σημαντικό: το πρόβλημα της ορολογίας και ορισμού. Η γενικότερη ασυμφωνία που συνεχίζει να επικρατεί ανάμεσα στους μελετητές ως προς την ορολογία, κάτι που δεν περιορίζεται στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία, και η έλλειψη αιτιολόγησης ως προς την επιλογή του όρου, δημιουργεί ιδιαίτερο πρόβλημα κατά την συγκέντρωση βιβλιογραφίας.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι αν και υπάρχει μια αξιόλογη βιβλιογραφία ως προς το φαινόμενο, τόσο στα αγγλικά αλλά και σε άλλες γλώσσες, στην ελληνική βιβλιογραφία το φαινόμενο απουσιάζει πλήρως. Η απουσία αυτή λειτουργεί αρνητικά, δίνοντας την εντύπωση ότι η έμμεση μετάφραση δεν εξασκείται στην Ελλάδα, ή ακόμα χειρότερα, μπορεί να δημιουργήσει την αίσθηση πλήρους ανυπαρξίας της. Σε κάθε περίπτωση, παρά το γεγονός ότι έχουμε στα χέρια μας μια αρκετά πλήρη βιβλιογραφία, η ανάγκη για περαιτέρω μελέτη των πτυχών του φαινομένου της έμμεσης μετάφρασης τονίζεται πάντοτε και από όλους τους μελετητές. Η μελέτη συνήθως περιορίζεται σε μελέτες περίπτωσης (π.χ. Hadley (2017), Li (2017), Park, et al. (2015) κ.ά.), όμως πτυχές του φαινομένου, όπως είναι για παράδειγμα οι βαθμοί εμμεσότητας, η διδασκαλία, αλλά και η γενικότερη πρακτική της έμμεσης μετάφρασης, χρήζουν μελέτης και έχουν πολλά να προσφέρουν στις μεταφραστικές σπουδές.

Ως προς τις απόψεις σχετικά με την έμμεση μετάφραση αυτή καθαυτή, παρατηρείται και εκεί μια ασυμφωνία. Η γενικότερη στάση φαίνεται να είναι αρνητική, λόγω της φύσης της έμμεσης μετάφρασης, υπάρχουν όμως και αρκετοί μελετητές και μεταφραστές που είναι πιο θετικοί απέναντι στο φαινόμενο. Ανεξαρτήτως της άποψης που επικρατεί, δεν μπορούμε να αρνηθούμε τον ρόλο που έχει παίξει η έμμεση μετάφραση, ειδικότερα στα παλαιότερα χρόνια. Πρόκειται για ένα σημαντικό φαινόμενο, το οποίο έχει λειτουργήσει ως μέσο διάδοσης λιγότερο προσβάσιμων πολιτισμών (Li, 2017), ενώ σε άλλες περιπτώσεις έχει βοηθήσει στην λογοτεχνία ενός τόπου μέσω της παρουσίασης νέων εννοιών και διαφορετικών τύπων λογοτεχνίας (Toury, 1995). Επομένως, καταλαβαίνουμε ότι δεν υπάρχει κάποια άποψη, η οποία να είναι λιγότερο ή περισσότερο σωστή.

Ολοκληρώνοντας, να σχολιάσουμε ότι η έμμεση μετάφραση έχει εξασκηθεί αρκετά στο παρελθόν, και ακόμα και αν κατακρίνεται πλέον η πρακτική της, συνεχίζει να επιλέγεται σε πολλές περιπτώσεις από τους μεταφραστές ή τους εκδότες. Η μελέτη της μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη του πεδίου της θεωρίας της μετάφρασης, αλλά και στην μετάφραση ως πρακτική. Σε θεωρητικό επίπεδο, θα δοθεί η δυνατότητα καλύτερης κατανόησης ενός περίπλοκου φαινομένου που περιλαμβάνει πολλές πτυχές και έχει χρησιμοποιηθεί με ποικίλους τρόπους από μεταφραστές αλλά και κράτη. Σε πρακτικό επίπεδο, παρέχεται βοήθεια σε έναν μεταφραστή, ο οποίος μπορεί να χρειαστεί κάποια στιγμή κατά την άσκηση του επαγγέλματος της μετάφρασης να μεταφράσει έμμεσα, προσφέροντάς του λύσεις στα προβλήματα και τις δυσκολίες με τις οποίες θα έρθει αντιμέτωπος.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσες Πηγές

Assis Rosa, Pięta & Bueno Maia, 2017. Theoretical, methodological and terminological issues regarding indirect translation: An overview. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 113-132.

Bellos, D., 2012. Bibles and Bananas: The Vertical Axis of Translation Relations. Στο: *Is that a fish in your ear?*. Λονδίνο: Penguin Books, σσ. 171-186.

Brodie, G., 2018. Indirect translation on the London stage: Terminology and (in)visibility. *Translation Studies*, 11(3), σσ. 333-348.

Dollerup, Cay;, 2000. 'Relay' and 'support' translations. Στο: A. Chesterman, N. G. San Salvador & Y. Gambier, επιμ., *Translation in context. Selected contributions from the EAST Congress, Granada 1998*. Άμστερνταμ και Φιλαδέλφεια: John Benjamins, pp. 17-26.

Dollerup, Cay;, 2014. Relay in Translation. Στο: D. Yankova, επιμ., *Cross-linguistic Interaction: Translation, Contrastive and cognitive Studies..* s.l.:St. Kliment Ohridski University Press, σσ. 21-32.

Erdström, B., 1991. The transmitter language problem in translations from Japanese into Swedish. *Babel*, 37(1), σσ. 1-14.

Gombár, Z., 2017. Censorship, indirect translations and non-translation: The (fateful) adventures of Czech literature in 20th-century Portugal. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 220-223.

Gutt, E.-A., 1990. A Theoretical Account of Translation - Without a Translation Theory. *Target. International Journal of Translation Studies*, 2(2), σσ. 135-164.

Hadley, J., 2017. Indirect translation and discursive identity: Proposing the concatenation effect hypothesis. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 183-197.

Ivaska, L. & Paloposki, O., 2017. Attitudes towards indirect translation in Finland and translators' strategies: Compilative and collaborative translation. *Translation Studies*, 11(1), σσ. 33-46.

Li, W., 2017. The Complexity of Indirect Translation: Reflections on the Chinese Translation and Reception of H.C. Andersen's Tales. *Orbis Literarum*, 72(3), σσ. 181-208.

Marin-Lacarta, M., 2017. Indirectness in literary translation: Methodological possibilities. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 133-149.

Park, K.-E., Shin, K.-H. & Kim, K.-S., 2015. Research on limitations of indirect literary translation and aspects of cultural vocabulary translation. *Neohelicon*, 42(2), σσ. 603-621.

Pięta, H., 2014. What do (we think) we know about indirectness in literary translation? A tentative review of the state-of-the-art and possible research avenues.. Στο: G. S. Ivan, S. R. Diana & Z. Bożena, επιμ., *Traducció indirecta en la literatura catalana*. Λιέιδα: Punctum, σσ. 15-34.

Pięta, H., 2017. Theoretical, mehtodological and terminological issues in researching indirect translation: A critical annotated bibliography. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 198-216.

Pięta, H., 2019. *Indirect translation: Main trends in practice and research*. [Online] Διαθέσιμο στο: https://journals.kantiana.ru/upload/iblock/324/4-%D0%9F%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%B0_21-36.pdf

Pym, A., 2011. Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute. Στο: A. Pym, επιμ., *Translation Research Projects 3*. Ταρραγόνα: International Studies Group, σσ. 75-110.

Radó, G., 1975. Indirect Translation. *Babel*, 21(2), σσ. 51-59.

Ringmar, Martin;, 2007. "Roundabout Routes" Some remarks on indirect translations. Στο: F. Mus, επιμ., *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006*.. s.l.:Katholieke Universiteit Leuven.

Robyns, C., 1994. Translation and Discursive Identity. *Poetics Today*, 15(3), σσ. 405-428.

Schultze, B., 2014. Historical and systematical aspects of indirect translation in the de Gruyter Handbuch Übersetzung - HSK. 26.1-3: insight and impulse to further research. *Zeitschrift für Slawistik*, 59(4), σσ. 507-518.

Shuttleworth, M. & Cowie, M., 2014. *Dictionary of Translation Studies*. London and New York: Routlege.

Toury, G., 1995. A Lesson from Indirect Translation. Στο: *Descriptive Translation Studies - and Beyond*. Άμστερνταμ/Φιλαδέλφεια: John Benjamins Publishing Company, σσ. 129-146.

Washbourne, K., 2013. Nonlinear Narratives: Paths of Indirect and Relay Translation. *Meta: Translators' Journal*, 58(3), σσ. 607-625.

Witt, S., 2017. Institutionalized intermediates: Conceptualizing Soviet practices of indirect literary translation. *Translation Studies*, 10(2), σσ. 166-182.

Xu, J., 2004. Retranslation: Necessary or Unnecessary. *Babel*, 49(3), σσ. 193-202.

Zilberdik, N. J., 2004. Relay translation in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation*, 12(1), σσ. 31-55.

Ελληνόγλωσσες Πηγές

Kawabata, Y. (1968 [1948]) *Η Χώρα του Χιονιού* (μτφρ. Γ. Λεωτσάκος), Αθήνα, Κέδρος

Ηλεκτρονικές Πηγές

UNESCO (22 November 1976): Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators. Final Acts of the General Conference (General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Nairobi, 22 October – 30 November 1976).

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)